

RAAP-NOTITIE 4417

Oostelijk gedeelte Stadhuis- complex te Wageningen

Gemeente Wageningen

Archeologisch vooronderzoek: een bureau-
onderzoek met verkennende boringen

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1600 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: ICS Adviseurs

Titel: Oostelijk gedeelte Stadhuis-complex te Wageningen, gemeente Wageningen; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek met verkennende boringen

Status: eindversie

Datum: 13 februari 2013

Auteur: *ir. L.J. Keunen*

Projectcode: WASTH

Bestandsnaam: NO4417_WASTH

Projectleider: ir. L.J. Keunen

Projectmedewerkers: niet van toepassing

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 54263

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: drs. M. Schabbink

Bevoegd gezag: gemeente Wageningen

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2013

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van ICS Adviseurs heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in oktober 2012 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de verbouwing en uitbreiding van het stadhuis aan de Markt in de gemeente Wageningen. Het onderzoek had tot doel een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen voor het plangebied, dat zich achter en naast het oude postkantoor bevindt. Op basis van de gespecificeerde archeologische verwachting en (voor zover bekend) de voorgenomen bodemingrepen in het plangebied is vervolgens een advies met betrekking tot archeologisch vervolgonderzoek geformuleerd.

Op basis van de onderzoeksresultaten is voor het plangebied een hoge verwachting gedefinieerd voor de aanwezigheid van waardevolle (intacte) archeologische overblijfselen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Gezien de dikte van het aangetroffen oeverwalpakket van de Herveldse Stroomgordel kunnen ook bewoningsniveaus uit de Midden of Late IJzertijd of de Romeinse tijd aangetroffen worden.

De mate van verstoring is door middel van het uitgevoerde onderzoek moeilijk aan te tonen. Behalve de aanwezigheid van enkele kabels en leidingen (met doorgaans een beperkte verstoringende werking) en de vermoedelijke aanwezigheid van een kelder uit 1929 zijn er geen aanwijzingen aangetroffen voor grootschalige verstoringen van de bewoningsresten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Een riool, waarvan uit een putdeksel blijkt dat het aanwezig moet zijn, is niet van tekeningen bekend. In één boring is sprake van verstoring van de bovenste meter van het pakket oeverafzettingen. Deze ene boring is onvoldoende reden om aan te nemen dat zich nergens in het plangebied nog (dieper liggende) sporen van bewoning uit de Midden of Late IJzertijd of de Romeinse tijd meer bevinden, bijvoorbeeld in de vorm van paalkuilen.

Gezien de gespecificeerde archeologische verwachting en de voorgenomen ingrepen in het plangebied is geconcludeerd dat bij de uitvoering hiervan mogelijk archeologische waarden zullen worden verstoord. Op basis hiervan wordt aanbevolen om aanvullend archeologisch vooronderzoek in het plangebied te laten verrichten. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek plaats te laten vinden in de vorm van een IVO waarderende fase, bestaande uit proefsleuvenonderzoek. Hiervoor dient een PvE opgesteld te worden, dat moet worden goedgekeurd door het bevoegd gezag.

Het onderzoek heeft zich beperkt tot het plangebied. De voorlopige plannen voor de uitbreiding van het stadhuis impliceren ook de sloop van enkele delen van stadhuis en oude postkantoor. We wijzen erop dat zich onder deze gebouwdelen ook archeologische resten kunnen bevinden. Indien er inderdaad gesloopt gaat worden, adviseren wij voorafgaand aan de sloop een (be-knopt) archeologisch bureauonderzoek te laten uitvoeren.

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van ICS Adviseurs heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in oktober 2012 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de verbouwing en uitbreiding van het stadhuis aan de Markt in de gemeente Wageningen. Dit onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Het onderzoek omvatte het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden en had tot doel een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen voor het plangebied. Op basis van de gespecificeerde archeologische verwachting en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 3 een advies geformuleerd met betrekking tot eventueel archeologisch vervolgonderzoek.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied (536 m²) ligt in het centrum van Wageningen direct ten zuidoosten van de Grote Kerk (figuur 1), en bevindt zich achter en naast het oude postkantoor, deel van het Stadhuis-complex. Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 39F van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000).

Gemeente: Wageningen

Plaats: Wageningen

Plangebied: Oostelijk gedeelte Stadhuis-complex

Centrumcoördinaten: 173.998/441.812

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 54263

1.3 Toekomstige situatie

In verband met de bouw van een nieuw gedeelte van het stadhuis van Wageningen zal de bodem tot een nog onbekende diepte worden geroerd. De nieuwbouw is noodzakelijk om de ambtenaren te huisvesten die op dit moment nog in het stadskantoor aan het Olympiaplein gevestigd zijn.

1.4 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

(SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden. Achter in dit rapport is een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnterpreteerd.

Geraadpleegd zijn de volgende bronnen:

- het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) (<http://archis2.archis.nl>);
- de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) (zie ook Deeben, 2008);
- de recente topografische kaart 1:25.000;
- recente luchtfoto's uit Google Earth (<http://www.google.com/earth/index.html>);
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) (www.ahn.nl);
- informatie over kabels en leidingen verkregen van het KLIC;
- de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Wageningen (Van den Berghe, 2008);
- de cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Wageningen (Keunen e.a., in prep.);
- overige literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst).

2.2 Resultaten

Huidige situatie

Op recente topografische kaarten 1:25.000 is het plangebied afgebeeld als bebouwd gebied en erf (figuur 1). Recente luchtfoto's uit Google Earth en een inspectie ter plaatse bevestigen dit grondgebruik. Volgens de geraadpleegde topografische kaart en het AHN bedraagt de huidige maaiveldhoogte in het plangebied ongeveer 8,9 m +NAP. Volgens de gegevens, verkregen via KLIC, wordt het plangebied doorsneden door diverse kabels (dataverkeer, elektra) en leidingen (gas, water). In het plangebied bevinden zich bovendien een trafohuisje en een kleiner trafo-object (elektriciteitskast).

Aardkundige situatie

Geomorfologie

Het plangebied is vanwege de aanwezige bebouwing in geen enkele geomorfologische kartering opgenomen. Op basis van een extrapolatie van de aangrenzende landschappelijke eenheden is het aannemelijk dat de historische binnenstad (deels) is gesitueerd op meandergordelafzettingen van de Herveldse stroomgordel (de bandbreedte waarbinnen de bochten van de rivier lagen) en wellicht voor een klein gedeelte op de aangrenzende oeverwal, de hoogte die door de overstroomende rivier geleidelijk is afgezet (Van den Berghe, 2008). De grachten kunnen deels in deze

prehistorische rivierbedding zijn gegraven, hetgeen is aangetoond voor de oostelijke gracht (ARCHIS-waarnemingsnummer 426240).

Aan de noordzijde is de oeverwal afgedekt door komklei van de jongere Nederrijn. Het verdere verloop van de stroom in de richting van Herveld is verdwenen door erosie van de Nederrijn. Het hoogste deel van de meandergordel van de Herveldse stroomgordel, een rivier die tot het einde van de Midden IJzertijd (ca. 275 voor Chr.) heeft gefunctioneerd, vinden we grofweg tussen de Haarweg aan de noordzijde en de Lawickse Allee aan de zuidzijde. Beiden wegen hebben een oost-west oriëntatie en liggen ten noord(west)en van de historische binnenstad.

De top van het beddingzand, de oorspronkelijke bodem van de rivier, ligt hier tussen 7,9 en 6,5 m +NAP (Berendsen & Stouthamer, 2001). De maaiveldhoogte van de Markt in Wageningen nabij de kerk is 8,92 m, dus dit betekent dat het beddingzand hier naar alle waarschijnlijkheid op maximaal 2,5 m onder maaiveld zal liggen.

Bodem

Vanwege de aanwezige bebouwing is er geen bodemkundige informatie over de binnenstad van Wageningen bekend.

IKAW

Op de IKAW valt het plangebied in een zone die door de aanwezige bebouwing niet gekarteerd is.

Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart

De archeologische waarden- en verwachtingskaart die de gemeente Wageningen in 2008 heeft laten opstellen laat zien dat de binnenstad van Wageningen de status van AMK-terrein heeft en daarbinnen is geclassificeerd als 'terrein van archeologische waarde' (AMK-nummer 12710). De gehele binnenstad is daarmee door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed erkend als bekende archeologische vindplaats. Binnen dit AMK-terrein zijn 21 waarnemen in het archeologisch informatiesysteem ARCHIS geregistreerd. Alle waarnemingen dateren uit de 13e eeuw of later en hebben betrekking op bewoning in de middeleeuwse stad.

Historische ontwikkeling

Inleiding

Het plangebied maakt deel uit van de historische binnenstad van Wageningen, die in de 13e eeuw gesticht is langs een doorgangskade, de huidige Hoogstraat (Renes, 1997). Voor onderstaande studie is gebruik gemaakt van de studie van A.C. Zeven, 'Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen'.

Het plangebied ligt in het noordwestelijk deel van een oost-west gestrekt bouwblok waarvan onder meer de Lawickshof (een ommuurd wooncomplex, nu o.a. het oude postkantoor) en het Schuttershuis, het latere stadhuis, deel uitmaakten. De Marktstraat, de huidige Niemeijerstraat, werd pas in 1874 dwars door het bouwblok aangelegd als onderdeel van de ontsluiting van het

uitbreidingsplan 'Nieuw-Wageningen'. De bebouwing in het plangebied was op de Markt georiënteerd; de Boterstraatzijde was duidelijk een achterkant. Als we het overigens in onderstaande tekst over de Markt hebben, bedoelen we de historische Wageningse Markt: het terrein voor de voorgevel van het huidige stadhuis, ook wel officieus aangeduid als Raadhuisplein. De Markt werd tot aan de Tweede Wereldoorlog ontsloten door de Waagstraat, de Vijzelstraat, de Sint-Annastraat (langs de lange gevel van het huidige stadhuis, in het verlengde van de huidige Sint-Annastraat) en een straatje richting het koor van de kerk (figuur 2). Door de aanleg van de 'nieuwe Markt' rond de kerk tijdens de Tweede Wereldoorlog verdwenen de Sint-Annastraat en het straatje naar het koor en kreeg de oude Markt een open verbinding met de nieuwe Markt rond de kerk. Binnen die context beschrijven we de geschiedenis van het betreffende perceel.

Het plangebied als geheel

Om ons onderzoek wat meer toe te spitsen op het terrein waar daadwerkelijk de bodemingrepen zullen plaatsvinden, gaan we ons specifiek richten op de panden die in 1832 kadastraal als I 298 en I 299 aangeduid werden. Deze twee panden stonden op de plaats van respectievelijk het nog bestaande oude postkantoor en de daaraan grenzende parkeerplaats op de hoek Markt-Niemeijerstraat. Figuur 3 laat de kadastrale situatie anno 1832 voor het gehele bouwblok zien.

Het perceel van de twee panden met hun aangrenzende tuinen (I 298 met I 296; I 299 met I 300) was in de Middeleeuwen tijsplichtig aan de hertog van Gelre. Het is aannemelijk dat die tijsplicht gold vanwege de bouw van de stad op grond die als hertogelijk eigendom werd beschouwd. De tijs was dan een erkenning van de nieuwe gebruikers dat zij op vroegere hertogelijke grond woonden. Het was een specifieke soort grondbelasting. We kunnen daaruit niet opmaken of er daadwerkelijk bouwwerken op de tijsgrond stonden en hoe groot die waren.

De oudst bekende tijsbetaler aan de hertog was de huisvrouw van Bartolt Hacken, die in de tweede helft van de 15e eeuw en het eerste kwart van de 16e eeuw geleefd zal hebben. Zij werd als eigenaar opgevolgd door Sweer van Brakell, schepen en richter der stad Wageningen. Het is aannemelijk dat zij al bebouwing op het perceel hadden staan, maar daarvan kennen we geen hard bewijs. De oudste vermelding over bebouwing op dit perceel dateert uit de periode vóór 1551, in elk geval de eerste helft van de 16e eeuw, toen de erfgenamen van Van Brakell het land bezaten dat ingklemd lag tussen (oude) Markt en Boterstraat, grofweg (een deel van) het nu besproken bouwblok. In 1551 jaar gaf de stad toestemming aan de kinderen en vrienden van wijlen Sweer van Brakell om op gemeentelijk eigendom te mogen bouwen naast hun keuken.

Erfgenome van Sweer was uiteindelijk zijn dochter Bertha, die na 1583 overleed. Zij huwde met Gerrit ingen Nulandt, die in 1585 stierf. Gerrit was lid van de Sint-Nicolaasbroederschap in Arnhem en was petronus (beheerder) van de Sint Maria Magdalenvicarie in de Wageningse kerk. Op hun *huijs ende hoffstadt staende binnen deser stad van Wagheninghen an de Merckt* rustte sinds 1576 een jaarrente. Het huis vererfde na hun dood op zoon Assuerus, gehuwd met Gerarda van der Lauwyck. Sweer ingen Nulandt verkocht het huis aan Luman van Lauwick, wellicht een familielid van zijn vrouw. De familie Van Lawick bezat het pand nog altijd in 1665. Het com-

plex kreeg vóór 1640 de naam Lawickshoff en besloeg het gehele gebied tussen de Markt en Boterstraat, waar een onlangs vrijgelegde muur het complex aan de achterzijde omgeven moet hebben (mondelinge mededeling F. van Oosterhout, RAAP)

Vanaf 1688 wordt in de bronnen een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het Kleine Huis (I 298) en het Grote Huis (I 299), resp. het latere postkantoor en de latere Geldersche Crediet-vereeniging. Afgaande op een tekening van Jacobus Stellingwerf (1667-1727) die de situatie uit 1611 weergeeft moeten beide panden al enige tijd voor dit onderscheid bestaan hebben.

Het oude postkantoor en zijn voorgangers (I 298)

Het Kleine Huis (I 298) laat zich identificeren als het huis met de lange gevel dat aan het stadhuis of schuttershuis grenst (zoals in 1611 en 1640 afgebeeld). Jan de Bruijn, glazenmaker, werd in 1676 eigenaar van *tleijn huijs*. Erachter stond in 1692 en nog in 1778 een tweede huis, waar Jan Jacobsen in 1692 eigenaar van was. Zou het kunnen gaan om de merkwaardig gevormde aanbouw die op het kadastraal minuutplan binnen het plangebied valt (figuur 3)?

De Bruijn kocht het pand van Luman van Lawick. In 1717 verkochten de erfgenamen van Bartholt de Bruijn, vermoedelijk zoon van Jan, het pand aan Joachim Wicherts, secretaris van Wageningen. Wicherts kocht er in 1736 het tweede huis van Jacobsen bij. Na zijn dood ging het geheel in 1778 over op zoon Derck, ontvanger der Convooyen te Harderwijk. Zijn familie bezat het pand meer dan zeventig jaar, tot het in 1788 verkocht werd aan chirurgijn Fredrik Christoffel Mulder. In 1807 deelden zijn erfgenamen de boedel. Enig erfgenaam was Johannes Rochell, suppliant van de vrederechter, oud-kolonel en lid van de Stedelijke Raad, die in 1827 overleed. Zijn zuster Sara was de volgende eigenaar, die het in eerste instantie wilde verkopen. Het pand had toen *verscheidene boven- en benedenkamers waarvan sommige behangen en de meeste met stookplaatsen, keuken, ruime kelder, en groote droogzolder met daarachter gelegen met verschillende vruchtboomen beplanten vrije vierkanten tuin en naast deselve staande pakhuis, geschikt voor koetshuis en stalling, uitkomende op de Boterstraat*. De verkoop ging niet door en Sara bewoonde het pand zelf, maar verhuurde de bijgebouwen die achter het huis stonden. Vrijwel het hele perceel waarop de uitbreiding van het stadhuis uit 1982-1984 staat, hoorde namelijk tot dit huis.

In 1839 overleed Sara, bijna 79 jaar oud. Hendrik Clockener Brousson en zijn vrouw huurden het in dat jaar. Jan van Rijn, wethouder in Wageningen, kocht het huis. Mogelijk werd het toen in meerdere woningen gesplitst; we kennen uit die tijd meerdere eigenaren. In 1872 was een zekere heer Van Duijnen de eigenaar, mogelijk van het geheel. Al vóór 1891 werd het pand als postkantoor gebruikt, en een deel als directeurswoning (de aanbouw aan de oostzijde?). Van dit oude gebouw is één foto bewaard gebleven waarop het herkenbaar is afgebeeld (figuur 4). Na sloop van het oude gebouw werd in 1898 het huidige gebouw geopend, dat later adres Markt 10 (voor de oorlog) en Raadhuisplein 2 (na de oorlog) zou krijgen. De nieuwbouw van 1898 vond niet over de volle breedte van het oude pand plaats; een klein deel van de vroegere uitbouw bleef als open ruimte tussen het postkantoor en het naastgelegen pand bewaard en is ook nu nog openbaar terrein, te vinden direct langs de zijgevel van het postkantoor. In fasen werd het gebouw

naar achter toe uitgebreid, onder meer in 1931. De uitbouwen kregen bij benadering de contour die we nu nog altijd terugzien, waardoor er een afgesloten patio tussen oude postkantoor en oude stadhuis is ontstaan. Deze patio zelf lijkt op een rijwielstalling na zelf nooit bebouwd te zijn geweest. Interessant is verder nog een ingreep in 1926: de ruimte tussen het postkantoor en de naastgelegen Geldersche Credietvereniging werd in dat jaar overkapt (Gemeentearchief Wageningen, bouwdoossiers).

In 1972 vond bovendien een grondige interne verbouwing van het postkantoor plaats ten behoeve van de ingebruikname als deel van het stadhuis. Het postkantoor is beschermd als gemeentelijk (gebouwd) monument, het aangrenzende stadhuis als (gebouwd) rijksmonument.

De Geldersche Credietvereniging en zijn voorgangers (I 299)

In 1675 wordt ook in de schriftelijke bronnen duidelijk dat er sprake is van twee woonhuizen, waarvan we nu het Grote Huis zullen behandelen. Het betreft hier het huis dat op de prent uit 1611 verder naar achter is geplaatst dan het in werkelijkheid stond.

Eduwaert Hees bewoonde het huis in 1675. In 1679 kocht hij het huis dat hij al bewoonde van de erfgenamen van jonker Claes van Lauwyck. Het werd omschreven als *huys, erff ende schuyr staende aend Merckt*. In 1687 werd de helft ervan aangekocht door Johannes van Middelhoven en zijn vrouw. Vermoedelijk hebben zij in de jaren erna ook de andere helft nog weten te bemachtigen. De erfgenamen van de familie Van Middelhoven behielden het tot 1736, toen zij het verkochten aan Ernst van Barneveldt. In 1741 ontstond een burengeschil tussen Wichers en Van Barneveldt, omdat vanuit het huis van de laatste de po werd geleege in de tuin van de eerste. Dat was mogelijk door de vervanging van kruisramen met ijzeren spijlen door schuiframes, waar een po doorheen paste. Interessant is de vermelding van een *kelderkaemer* die uitkeek op de tuin van Wichers; de kelder moet derhalve aan de westzijde van het pand en dus binnen het plangebied hebben gelegen.

In 1781 vererfde het huis op de schoonzoon van Van Barneveldt, Wijnand Sandelijn. Zijn weduwe bewoonde het huis nog lang, tot het bij testament in 1823 overging op Gerrit van Griethuizen. Hij verkocht het meteen door aan Pieter Jacob Meesters Milius, medicinae doctor, uit Amersfoort. Zij verhuurden het pand en bleven zelf in Amersfoort wonen. We kennen onder meer de namen van Adriaan Oosting (lid van de raad), Mr. Jules Auguste Schneitler (advocaat en rector der Latijnse Scholen) en Jeannette Catherine Bovay (rentenierster) als huurders. Uit de verkoopakte van het huis door de erfgenamen van Meesters Milius uit 1839 weten we dat men de bijbehorende schuur via een poortje aan de Boterstraat kon bereiken.

Daarna wisselde het pand enige malen van eigenaar. Johannes Georg Heinrich Christjani uit Zutphen kocht op 30 april 1839 het pand voor f 5.000,- van de weduwe van Meesters Milius. In april 1868 kocht Willem Hoogvliet, notaris, wonend te Wageningen, het huis met tuin ter grootte van ruim 14 are van Christjani. In 1872 bestond het pand uit beneden drie en boven vier kamers,

keuken, kelder, bodenkamer en zolder, met tuin in de Waagstraat (Gemeentearchief Wageningen, secretariaarchief, inventarisnr. 557).

Op 25 juli 1874 werd door Antonie Huibert Doijer (steenfabrikant), Coenraad Endt (houtverkooper), Henri Jacobus Haas (gemeentesecretaris), Willem Hoogvliet (notaris), Francois Constantijn Willem Koker (kantonrechter), Samuel Abraham van Minden, Johannes Bernardus Roes (leerlooier) en Johannes Everhardus de Voogt (kandidaat-notaris) de Maatschap Nieuw-Wageningen opgericht. Deze maatschap had tot doel de gronden te verwerven tussen Boterstraat en Disselkamp, daarop te bouwen en dit vervolgens te verkopen. De gebroeders Van Gendt uit Arnhem ontwierpen het stratenplan, waartoe ook de nieuwe Markstraat behoorde (Gast & Leenknecht, 2008; Gemeentearchief Wageningen, secretariaarchief, inventarisnr. 557).

Deze Marktstraat (nu Niemeijerstraat) kon echter alleen worden aangelegd door verwerving van de tuin van het hier besproken pand aan de Markt. Het zal geen toeval zijn dat het pand toebehoorde aan notaris Hoogvliet, één van de medeoprichters van de maatschap. Hoogvliet bracht zijn huis en tuin in de maatschap in. Op 24 september 1874 werd door de Maatschap Nieuw-Wageningen het pand minus een fors deel van de tuin en een af te breken aanbouw verkocht aan medeoprichter Coenraad Endt. Hoogvliet woonde er toen nog altijd (Gemeentearchief Wageningen, secretariaarchief, inventarisnr. 557). Ook later werd het huis verhuurd. In de tuin van I 299 werden langs de Marktstraat diverse andere huizen gebouwd, die vermoedelijk in de Tweede Wereldoorlog werden verwoest. Het pand I 299 stond daarmee voortaan op de hoek van Marktstraat en Markt (figuur 5).

Coenraad Endt, houthandelaar te Amsterdam, verkocht zijn herenhuis op 18 maart 1902 voor f 9.400,- aan de N.V. Geldersche Credietvereniging, die er haar bankgebouw in vestigde. De bank kon het pand echter pas betrekken nadat de huurder vertrokken was (Gemeentearchief Wageningen, secretariaarchief, inventarisnr. 557). De kantoorruimten werden gevestigd in het deel van het pand dat direct aan de Markt en Marktstraat lag. Via de ingang aan de Markt, te zien op figuur 5, bereikte men de publiekshal met de balie. Vanuit de publiekshal kon men bovendien doorlopen naar het achterste deel van het pand, waar zich aan de Marktstraatzijde de kantoren van de directie bevonden en aan de postkantoorzijde een woning met voor- en achterkamer. Deze woning, waartoe ook de hele eerste verdieping behoorde, werd bewoond door de kantoordirecteur. In de lange gang achter de publiekshal was bovendien een trap naar boven, net als in de directiekamer. Hoe de eerste verdieping eruit zag is onbekend; op de zolder bevonden zich in deze periode nog de dienstbodekamer en de provisiekamer, aan de Boterstraatzijde. In 1906 werd een vergunning aangebracht voor het bouwen van een ondergrondse kluis onder de vloer van de achterkamer (Gemeentearchief Wageningen, bouwdoSSIers, inventarisnr. 32-2). Deze plannen zijn echter niet uitgevoerd. In 1915 liet de bank de kapconstructie vervangen en in 1929 werd opnieuw een vergunning aangevraagd om de achterkamer te verbouwen tot kluis. Uit latere beschrijvingen weten we, dat dit plan is uitgevoerd. De voorkamer werd hierbij kluisshal. Onder de kluis werd een kelder van ongeveer 2 m hoogte met een nieuw gemetseld gewelf aangebracht om het gewicht van de kluis te kunnen dragen. Tevens werd de trap naar de eerste

verdieping verplaatst en werd de publiekshal anders ingericht (Gemeentearchief Wageningen, bouwdoSSIers, inventarisnr. 32-3 en 32-4; zie figuur 6). Op dat moment zal de functie van bedrijfswooning vervallen zijn en de eerste verdieping leeg zijn komen te staan.

In 1936 werd de Geldersche Credietvereniging overgenomen door de Nederlandse Handel-Maatschappij, die zich steeds meer op het bankwezen ging richten. Het pand had op dat moment adres Markt 9 (adresboeken Wageningen, 1922 en 1937).

In de Tweede Wereldoorlog bleef het pand gespaard. Doordat het plein bij de kerk voortaan als Markt bekend zou staan, werd het adres van dit pand gewijzigd in Raadhuisplein 3 (adresboeken Wageningen, 1948 en 1954). Tijdens de voorbereiding van de verbouwing van het stadhuis in het voorjaar van 1955 verzocht de gemeente Wageningen aan de Nederlandse Handel-Maatschappij (NHM) om de leegstaande bovenverdieping te mogen huren. De maatschappij ging hiermee akkoord tegen een huur van f 40,- per maand. De gemeente bracht hier tijdelijk de gemeentesecretarie, 2e afdeling (financiën, onderwijs en personeel), 3e afdeling (algemene zaken), 4e afdeling (registratuur) en de typekamer in onder. Het gebouw was in slechte staat, en de gemeente moest daarom het nodige provisorisch opknappen alvorens zij er haar intrek kon nemen. Een ander deel van de gemeentelijke organisatie werd ondergebracht in het dienstgebouw van het Nederlands-hervormde Kerk, tegenover het stadhuis. Inclusief het overbrengen van de inboedel was de gemeente f 1.870,- kwijt aan het in betere staat brengen van het gebouw van de NHM, onder meer voor timmer- en metselwerk, stukadoorswerk, schilderen, behangen en installatiewerk van kabels en leidingen. Tevens moesten de bomen in de tuin geroooid worden voor meer daglichttoetreding en de bouw van een rijwielstalling. Bij de Wageningse firma C. Viets werden kachels gehuurd (Gemeentearchief Wageningen, secretariaearchief, inventarisnr. 1889).

Ondertussen vorderden de plannen van de gemeente om de binnenstad aan te pakken. De gemeente verzocht op 19 april 1956 het pand te mogen kopen van de NHM als het nieuwe bankgebouw in gebruik zou zijn genomen. Het pand zou worden afgebroken in het kader van de saneringsplannen voor de binnenstad, en op het terrein zou niet meer worden gebouwd. Daardoor verbeterde de verkeerssituatie ter plekke en kon het kruispunt worden gereconstrueerd. De NHM stemde hier mee in, al duurde het vervolgens nog enkele jaren voor men het over de koopprijs eens zou worden (Gemeentearchief Wageningen, secretariaearchief, inventarisnr. 607).

Een grote brand op donderdag 31 mei 1956 versterkte de positie van de gemeente. De zolder van het pand brandde volledig af, en zowel de begane grond als de eerste verdieping liepen zware waterschade op. Het volledige archief van de Nederlandse Handel-Maatschappij (en vermoedelijk eveneens van de Geldersche Credietvereniging), vestiging Wageningen, dat op de zolder lag opgeslagen, ging verloren (Gemeentearchief Wageningen, secretariaearchief, inventarisnr. 1889).

De 'dakloze' ambtenaren werden spoedig daarna naar het stadhuis overgeplaatst, waarvan de verbouwing nagenoeg was afgerond. De NHM kreeg kort daarna haar bouwvergunning voor

nieuwbouw aan de Stadsbrink, waarover al enige tijd was gesproken. Tot die tijd gebruikte men het zwaar gehavende pand, waarvan de eerste verdieping volledig onbruikbaar was en waarop een mastiek dak was aangebracht. In het voorjaar van 1958 kon men daadwerkelijk het nieuwe pand aan de Stadsbrink in gebruik nemen (Gemeentearchief Wageningen, secretariearchief, inventarisnr. 607).

Op 11 juni 1958 besloot de gemeenteraad officieel het pand aan het Raadhuisplein voor f 25.000,- te willen aankopen, en op 16 juli 1958 ging Gedeputeerde Staten van Gelderland hiermee akkoord. Op 18 augustus 1958 werd de verkoopakte gepasseerd tussen de N.V. Geldersche Credietvereniging te Amsterdam, op wiens naam het nog steeds stond, en een vertegenwoordiger van de gemeente Wageningen (Gemeentearchief Wageningen, secretariearchief, inventarisnr. 557).

Op 5 juli 1966, acht jaar na de aankoop, werd opdracht gegeven aan Slopersbedrijf Jac. Onderstal & Zn. uit Wageningen om Raadhuisplein 3, dat sinds november 1960 na een korte opknappbeurt als jeugdhonk van de Stichting Jeugdzorgwerk was gebruikt, te slopen (Gemeentearchief Wageningen, secretariearchief, inventarisnr. 607). Het werd die zomer volledig afgebroken. Het jeugdhonk was op 31 maart 1966 verhuisd naar het Bowlespark.

Het terrein is sindsdien in gebruik als parkeerplaats en de Niemeijerstraat kon worden verbreed. Het kantoorgedeelte (oostelijk deel van het gebouw) bevindt zich grotendeels onder weg en trottoir, de oude publiekshal met achterliggende gang, voorkamer en achterkamer (westelijk deel) onder de parkeerplaats en het plantsoen. Het westelijk gedeelte ligt derhalve binnen ons plangebied.

De gebouwen in beeld

Het bouwblok is door Jacobus Stellingwerf (1667-1727) getekend naar opgave door zijn jongere correspondent Joost Berkhuis. De tekening vormt een onderdeel van een reeks tekeningen van Wageningen die de situatie anno 1611 weergeven (figuur 7). Het is onduidelijk of zij zich hierbij op oudere, verloren gegane prenten hebben gebaseerd of dat Berkhuis zijn fantasie heeft gebruikt. Het laatste lijkt voor andere prenten van hem vast te staan (www.historischetopografie.nl). Daarnaast is door Nicolaes van Geelkercken in 1640 (figuur 8) met veel oog voor detail een stadsplattegrond getekend, die echter de nodige grotere en kleinere fouten bevat. Beide tekeningen lijken echter niet direct uit elkaar voortgevloeid of op elkaar gebaseerd.

Op het aanzicht vanaf de Boterstraat uit 1611 zien we van links naar rechts een pand op de hoek van Boterstraat en Sint-Annastraat (nu Markt; letter A), vervolgens de twee topgevels van het Schuttershuis (letter B), een lange gevel met haaks daarop staande topgevel (achter het linker poortje in de tuinmuur langs de Boterstraat; letter C), een tweede woonhuis (achter het rechter poortje in de tuinmuur; letter J) en vervolgens een complex helemaal rechts (letters F, G en H). Als we daar de tekening van Van Geelkercken naast leggen, vinden alle voornoemde huizen terug, inclusief de poortjes in de tuinmuur (letters D en E). Wat opvalt is dat het perspectief en

de situering niet helemaal overeenkomt: op de tekening van Stellingwerf lijkt het gehele complex wat gecompriemd te zijn. Gebouw J is wat naar achter geplaatst, terwijl de gebouwen F, G en H wat dichterbij de tekenaar zijn gehaald. Dat is ongetwijfeld gebeurd om het hele complex evenwichtig in beeld te brengen zonder gebouw J heel groot en de gebouwen F, G en H heel klein te moeten afbeelden. Als we beide tekeningen vergelijken met het kadastraal minuutplan, blijkt dat de kaart van Van Geelkercken nog het dichtst bij de waarheid kwam. Berkhuis en/of Stellingwerf hebben zich dus enige artistieke vrijheid gepermitteerd. Gebouw K, dat wel op de kaart van Van Geelkercken te zien is, is vermoedelijk door Stellingwerf en/of Berkhuis weggelaten om de gebouwen F, G en H dichterbij te kunnen halen. Gebouw K is mogelijk de voorganger van de latere waag op de hoek van Waagstraat en Niemeijerstraat.

Meer in detail zien we op de kaart van Van Geelkercken dat gebouw J, het eerder besproken Grote Huis dat naast het huidige postkantoor stond, uit een rechthoekig zaalgebouw met zijbeuk aan de zuidzijde bestond. Het zaalgebouw kende twee trapgevels en de zijbeuk eveneens een trapgevel. Vergelijken we deze tekening met een onzekere waarheidsgetrouwheid met de situatie in 1832 (zie figuur 3), dan zien we dat er in de plattegrond van het gebouw nog wel iets te herkennen is van de oost-west gerichte zaalbouw met uitbouw aan de zuidzijde (achterzijde). Als de oude tekening inderdaad klopt moet de zaalbouw aan de noordoostzijde (Marktzijde) en de zuidoostelijke hoek zijn uitgebreid. Op foto's uit de afgelopen eeuw zien we hiervan door de pleistering en de hoogopgaande gevels niets terug. Gezien de vorm en oriëntatie van het gebouw in de 19e en 20e eeuw zal er van het 17e-eeuwse opgaande muurwerk nog wel wat hebben geressteerd.

Bodemverstoringen

Uit de KLIC-gegevens blijkt dat er enkele kabels en leidingen door het plangebied lopen. Het betreft het volgende:

- een datatransportkabel van KPN in de hoek van Markt en Niemeijerstraat nabij de parkeertomaat;
- een gas-lagedrukleiding van Liander en waterleiding van Vitens langs de noordrand van de parkeerplaats;
- een middenspanningskabel van Liander vanaf de Niemeijerstraat onder het zuidelijk deel van de parkeerplaats naar het trafohuisje en van daaruit in een rechte lijn naar het kleinere trafo-object in de noordwesthoek van de parkeerplaats.

Uit situaties elders is bekend dat de aanwezigheid van dergelijke dunne kabels en leidingen, waar bij de aanleg relatief weinig grond voor werd verzet, nauwelijks een versturende werking heeft gehad. Over de diepteligging van de kabels en leidingen is niets bekend. Wel zien we dat tussen de straat en het transformatorhuisje meerdere kabels en leidingen lopen, naast elkaar.

Verder bevinden zich ten zuiden van de elektriciteitskast drie ondergrondse afvalcontainers die de aanwezige archeologica tot op grote diepte (meer dan 1 m) zullen hebben verstoord. Ook de uitbouwen van het oude postkantoor, waarin zich de repro bevindt, zullen herhaaldelijke bodem-

verstoringen met zich mee hebben gebracht. Deze bouwwerken bevinden zich vermoedelijk deels binnen het vlak van het gebouw van de Geldersche Credietvereniging.

Riolering zou binnen het plangebied niet aanwezig zijn geweest volgens de informatie uit de KLIC-melding, maar de aanwezige putdeksel doet anders vermoeden. Het is verder onduidelijk welke schade aan de ondergrondse resten (muurwerk, kelders, etc.) de sloop van het pand van de Geldersche Credietvereniging in 1966 met zich mee heeft gebracht. Wel is duidelijk dat de bouw van de kluis in de achterkamer in 1929 oudere vloerniveaus zal hebben vernietigd. Om de kluis te kunnen bouwen moest men namelijk zeker 1 m de grond in voor het gewelf en aan de zijden zeker 2,5 m voor de funderingsmuren. Ongeveer op dezelfde plek zijn later de ondergrondse afvalcontainers geplaatst, zodat beide verstoringen elkaar mogelijk overlappen.

Waar zich de kelder bevond waar al eeuwen geleden sprake van was en of deze derhalve ook in 1929 werd verstoord, is uit de bekende bouwtekeningen niet op te maken. Van het gedeelte van de parkeerplaats tussen de parkeervakken zijn geen bodemverstoringen bekend.

Door de patio lopen eveneens diverse kabels en leidingen, onder andere parallel aan de gevel van het oude stadhuis, 2 m daarvandaan. Verder is er vooral aan de zijde van de uitbreiding van het stadhuis mogelijk vergraven in verband met de aanleg van de bouwput. Booronderzoek hier is voorsnog onmogelijk doordat de hele patio voorzien is van een cementen vloer, afgedekt met gelijmde tegels.

Resultaten van het verkennend booronderzoek

Om een indruk te krijgen van de bodemopbouw en in het bijzonder de diepteligging van de onverstoorde ondergrond zijn in het plangebied op donderdag 8 november 2012 vijf boringen geplaatst. Hierbij is gebruik gemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De locatie van de boringen is weergegeven in figuur 9.

In slechts één van de boringen bleek het mogelijk te zijn dieper dan 1,2 m te boren, namelijk boring 1. Op basis van historisch onderzoek konden we ook vaststellen dat hier vermoedelijk (in elk geval sinds de 17e eeuw) geen bebouwing heeft bestaan. Dit was in boring 3 evenmin het geval, maar de locatie daarvan lag wel ingeklemd tussen locaties waar wel bebouwing heeft bestaan. Boring 1 lag het verst van de locatie van historische bebouwing in de voormalige achtertuin van het pand van de Geldersche Credietvereniging.

Uit boring 1 kunnen we opmaken dat vanaf een diepte van 1,15 m -Mv oeverafzettingen te vinden zijn. Daarboven is vermoedelijk sprake van opgebrachte grond, waarin puin en mortel aanwezig is. De oeverafzettingen bevinden zich tussen 1,15 m -Mv en 2,6 m -Mv. Het bovenste deel van dit pakket is echter niet ongeroerd. Nog op 1,6 m -Mv is een scherp uit de 18e eeuw in de boor aangetroffen (in het veld gedetermineerd en niet meegenomen) en in de oeverafzettingen tot een diepte van 2,1 m -Mv zijn fragmenten aardewerk en bouwpuin (niet meegenomen) te vinden. Pas vanaf een diepte van 2,1 m -Mv is sprake van een ongestoord pakket oeverafzettin-

gen. Hierin zijn onder meer ijzervlekken en soms ook mangaanvlekken te vinden. Dat duidt erop dat zuurstof dit niveau ooit heeft bereikt, waarschijnlijk in een tijd dat het maaiveld lager lag dan tegenwoordig. Tenslotte vinden we vanaf een diepte van 2,6 m -Mv de beddingafzettingen van zeer grof, matig grindig materiaal. Vanaf dit niveau is de oever ooit door een vroegere, meanderende Rijn opgebouwd door het afzetten van zandig materiaal aan weerszijden van de stroom.

Op basis van deze boring valt niet uit te sluiten dat zich diepe bewoningssporen bevinden in de top van het ongestoorde deel van de oeverafzettingen. Ook hoeft de verstoring van het oeverpakket tussen 1,15 m -Mv en 2,1 m -Mv, aangetroffen in de ene boring die tot deze diepte te plaatsen was, niet representatief te zijn voor het hele plangebied. Deze verstoring kan erg plaatselijk zijn, zo weten we uit onderzoek in andere middeleeuwse stadskernen (mondelinge mededeling E. Verhelst, RAAP Oost-Nederland).

Voor wat betreft periodisering komen resten uit de Midden en Late IJzertijd en de Romeinse tijd het meest in aanmerking, omdat uit de praktijk is gebleken dat men vaak pas op een oeverwal ging wonen in de periode dat aan de actieve vorming ervan een einde was gekomen. Voor de Herveldse stroomgordel is dat, zoals we zagen, het einde van de Midden IJzertijd (275 voor Chr.).

In de boringen 2-5 werd op een diepte van 0,6-1,2 m gestuit op een dik pakket ondoordringbaar puin. Anders dan deze archeologische term doet vermoeden kan het hier ook om een massief steenpakket gaan, zoals een vloerniveau van baksteen of een (zeer plaatselijke) laag met bouwpuin. Boven dit niveau van ondoordringbaar puin werd in de vier boringen een pakket opgebrachte grond met spikkels houtskool en bouwpuin aangetroffen. In boring 3 werd op een diepte van 0,9 m -Mv leisteen gevonden. Dat is in lijn met de aanwezigheid van historische bebouwing van vooraanstaande Wageningers vanaf de 17e eeuw en waarschijnlijk ook daarvoor. De aanwezigheid van dit pakket opgebrachte grond hoeft niet te betekenen dat zich nergens meer resten bevinden tot een diepte van 0,6 m. Op sommige locaties kan muurwerk tot vlak onder maaiveld bewaard zijn gebleven. Uit deze boringen is geen materiaal verzameld of meegenomen.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Gezien de aanwezigheid van de middeleeuwse binnenstad van Wageningen, het feit dat er binnen het plangebied zeker sinds de 17e eeuw en vermoedelijk al eerder onderkelderde bebouwing heeft bestaan en de afwezigheid voor bewijzen van vlakdekkende bodemverstoringen worden er resten verwacht die samenhangen met bewoning van het plangebied in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

In één van de boringen is aangetoond dat er een dik pakket oeverafzettingen aanwezig is bovenop het beddingzand dat op 2,6 m -Mv begint. Omdat de verstoringen zoals aangetoond in boring 1 niet representatief hoeven te zijn voor het hele plangebied is het mogelijk dat zich onder 1,15 m -Mv sporen van bewoning uit de Midden en Late IJzertijd of de Romeinse tijd bevinden, bijvoorbeeld in de vorm van paalkuilen.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Op basis van de gespecificeerde archeologische verwachting (§ 2.2) en de voorgenomen bodemingrepen (§ 1.3) wordt geconcludeerd dat bij de realisering van de plannen mogelijk archeologische waarden zullen worden verstoord.

In het plangebied bevindt zich een archeologisch monument van waarde (AMK-nummer 12017). Op het terrein van dit monument bevinden zich archeologische resten die gerelateerd kunnen worden aan de middeleeuwse binnenstad van Wageningen. Daarnaast is in het onderzoeksgebied aangetoond dat een aanzienlijk deel van de onderliggende oeverwal met eventuele vroegere bewoningsniveaus bewaard is gebleven.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek wordt aanbevolen om aanvullend archeologisch onderzoek te laten verrichten op de locatie van de potentiële vindplaats in het plangebied. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek te laten plaatsvinden in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) waarderende fase, bestaande uit een proefsleuvenonderzoek. Bij sloop van bestaande bebouwing dient vanaf de sloop van vloeren van de begane grond (en dus met inbegrip van eventuele gebouwdelen onder maaiveld) sloopbegeleiding plaats te vinden. Een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) behoort conform de KNA versie 3.2 plaats te vinden op basis van een Programma van Eisen (PvE). Dit PvE dient voor aanvang van het onderzoek te worden opgesteld door een senior-archeoloog en moet worden goedgekeurd door het bevoegd gezag.

Indien noodzakelijk kan tijdwinst worden behaald door vanuit het proefsleuvenonderzoek direct de doorstart naar een opgraving te maken. Alvorens de doorstart in te zetten dienen er echter duidelijke afspraken tussen opdrachtgever en opdrachtnemer gemaakt te worden over zaken die de beheersbaarheid van het project betreffen, zoals het opgraven van eventuele water- of beerputten en de conservering van vondsten.

Het onderzoek heeft zich beperkt tot het plangebied zoals dat weergegeven is in figuur 1. De voorlopige plannen voor de uitbreiding van het stadhuis impliceren ook de sloop van enkele delen van stadhuis en oude postkantoor. We wijzen erop dat zich onder deze gebouwdelen ook archeologische resten kunnen bevinden. Indien er inderdaad gesloopt gaat worden, adviseren wij voorafgaand aan de sloop een (beknopt) archeologisch bureauonderzoek te laten uitvoeren. Deze bouwdelen zijn buiten het plangebied van deze studie gehouden.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente een selectiebesluit (contactpersoon drs. P. Schut).

Literatuur

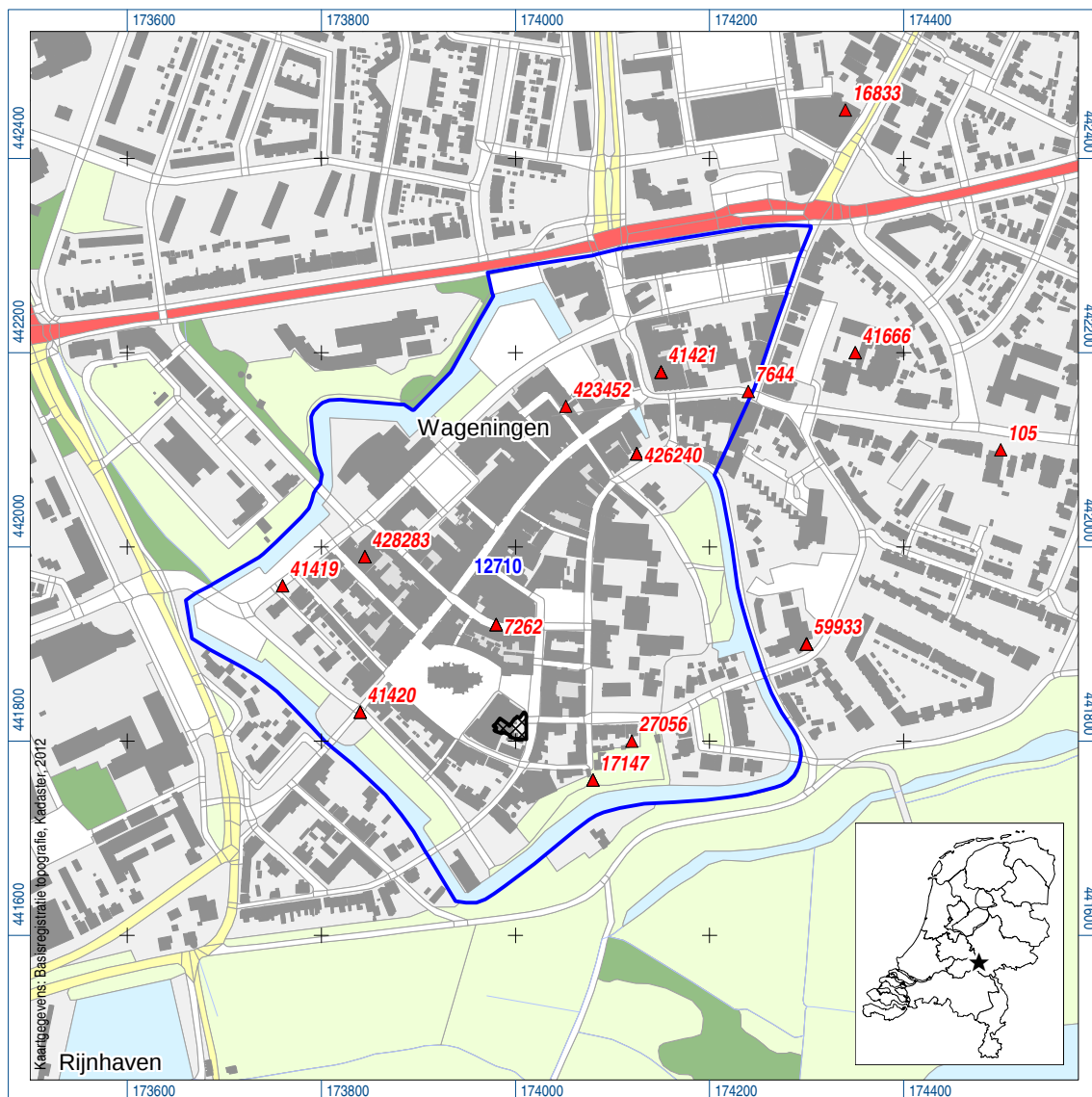
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer**, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse Delta, The Netherlands*. Assen.
- Berghe, K.J. van den**, 2008. Gemeente Wageningen: een archeologische waarden- en verwachtingskaart met AMZ-adviezen. *RAAP-rapport* 1535. Weesp.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 155. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Gast, K. & P. Leenknegt**, 2008. *Van Nudepoort tot Binnenhaven: langs sporen uit het verleden van westelijk Wageningen*. Comité Open Monumentendag Wageningen.
- Keunen, L.J., J. Neefjes, N.W. Willemse & L.M.P. van Meijel**, in prep. Heerlijke vergezigten zijn er te genieten; een cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Wageningen. *RAAP-rapport*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Zeven, A.C.**, 2002. *Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen: het historisch kadaster van 1550 tot 1900*. Rockingstone Press, Wageningen.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO(-P)	Inventariserend VeldOnderzoek (Proefsleuven)
KLIC	Kabels en Leidingen Informatie Centrum
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de gemeentelijke verwachtingskaart; inzet: ligging in Nederland.
- Figuur 2.** Projectie van het plangebied op het kadastraal minuutplan uit 1832 (bron: www.watwaswaar.nl).
- Figuur 3.** Landgebruik in de omgeving van het plangebied in 1832. Met letters zijn de onderscheiden gebouwen (zie ook de figuren 6 en 7) aangegeven, alsmede de kadastrale aanduiding van de gebouwen en tuinen in het plangebied.
- Figuur 4.** Enig bekende afbeelding van het gebouw I 298 links naast het stadhuis, dat in 1898 door het huidige pand vervangen werd (bron: Gemeente Wageningen).
- Figuur 5.** Opname van de noord- en oostgevel van het pand I 299, dat in 1966 werd afgebroken (bron: Historische Vereniging Oud-Wageningen).
- Figuur 6.** Bouwtekening in verband met de bouw van een kluis in het pand van de Geldersche Credietvereniging, 1929 (Gemeentearchief Wageningen, bouwdoSSIers, inventaris-nr. 32-4).
- Figuur 7.** 'Louwenhooven en 't schuttershuijs te Wageningen 1611', door J. Stellingwerf en J. Berkhuijs, 18e eeuw. De tekening laat het aanzien van het huidige stadhuiscomplex vanuit de Boterstraat zien. Met letters zijn de verschillende gebouwen aangegeven (zie ook de figuren 3 en 7).
- Figuur 8.** Detail van de stadsplattegrond van Wageningen door Nicolaes van Geelkercken (1640). Met letters zijn de verschillende gebouwen aangegeven (zie ook de figuren 3 en 6).
- Figuur 9.** Boorpuntenkaart met daarop de aanwezige kabels en leidingen en de ligging - bij benadering - van de kelder die is aangelegd voor de bouw van een kluis in 1929.
- Tabel 1.** Geologische en archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Boorbeschrijvingen.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Nederland.

Figuur 2. Projectie van het plangebied op het kadastraal minuutplan uit 1832 (bron: www.watwaswaar.nl).

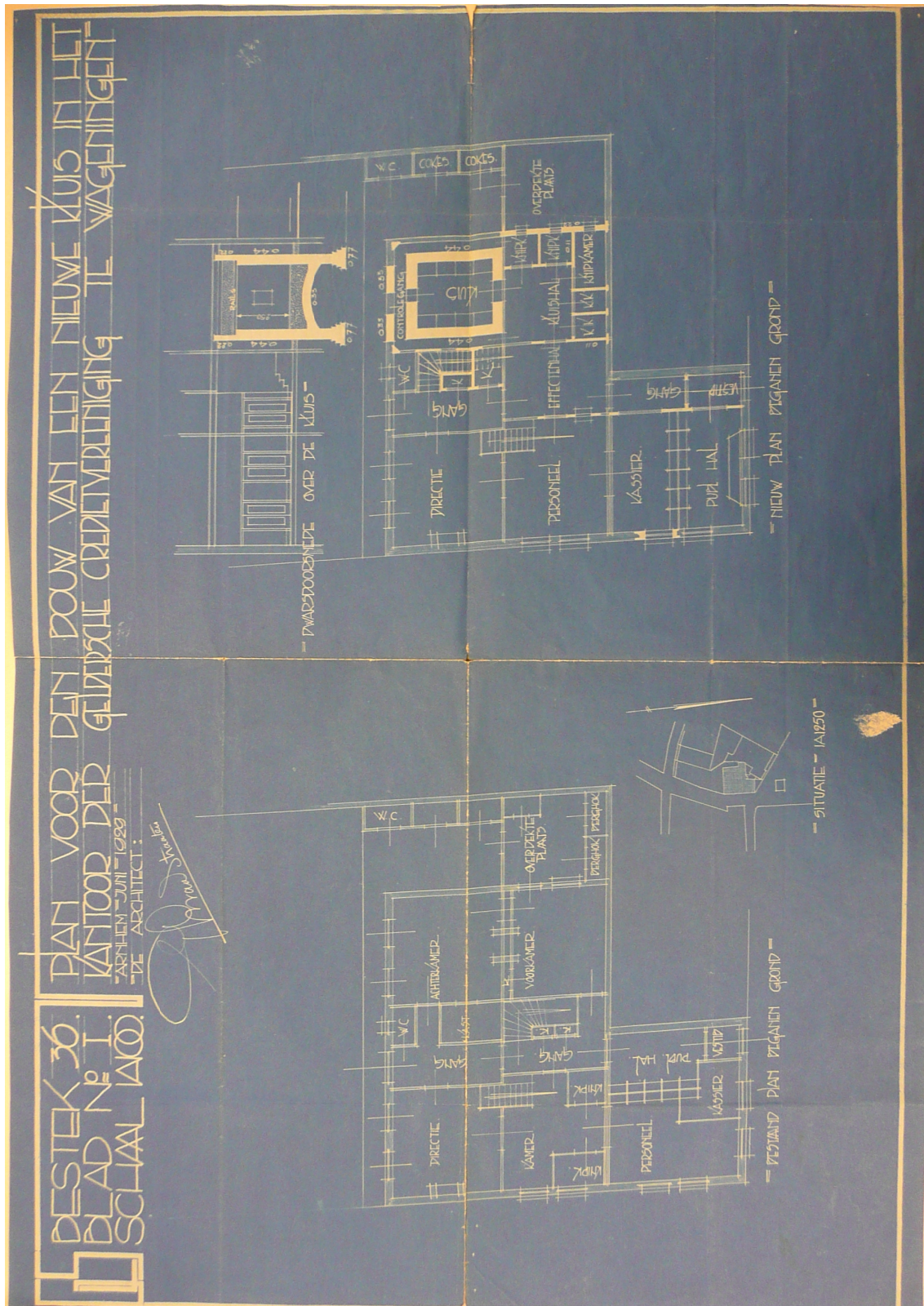
Figuur 3. Landgebruik in de omgeving van het plangebied in 1832. Met letters zijn de onderscheiden gebouwen (zie ook de figuren 7 en 8) aangegeven, alsmede de kadastrale aanduiding van de gebouwen en tuinen in het plangebied.

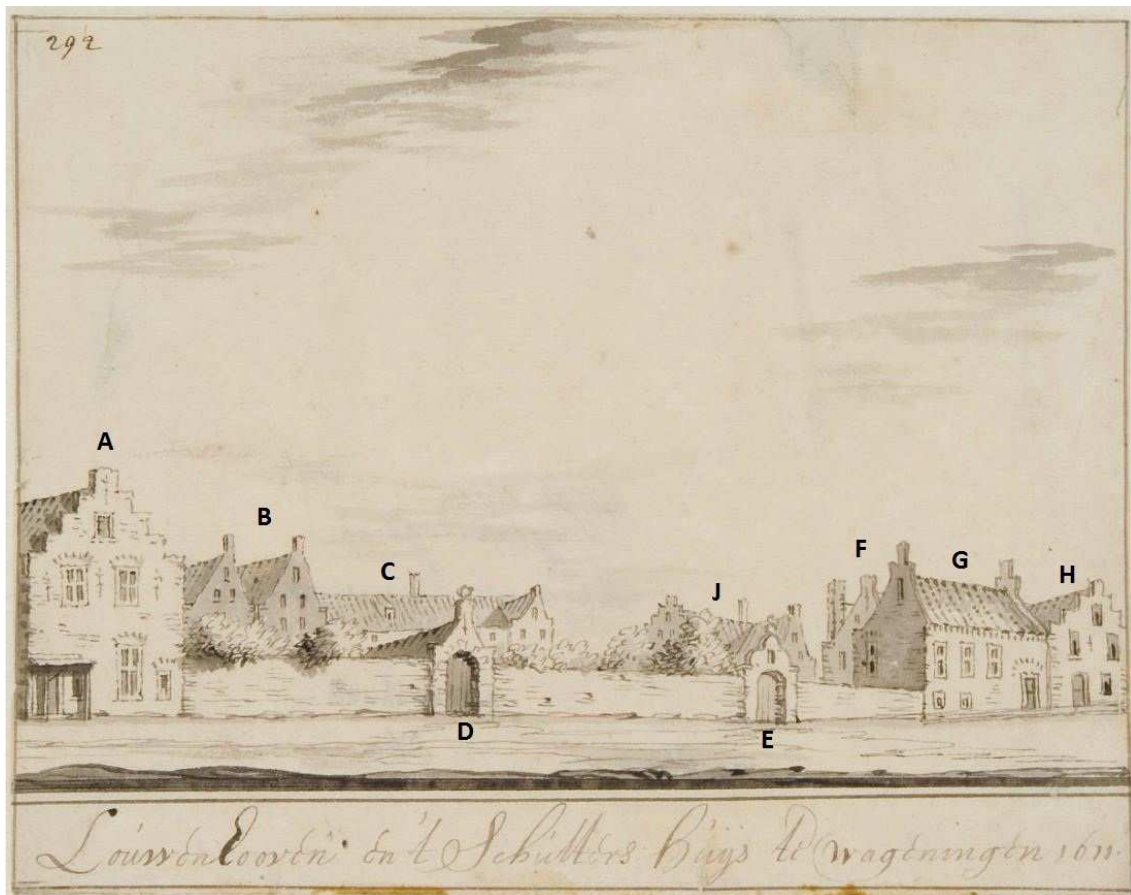
Figuur 4. Enig bekende afbeelding van het gebouw I 298 links naast het stadhuis, dat in 1898 door het huidige pand vervangen werd (bron: Gemeente Wageningen).

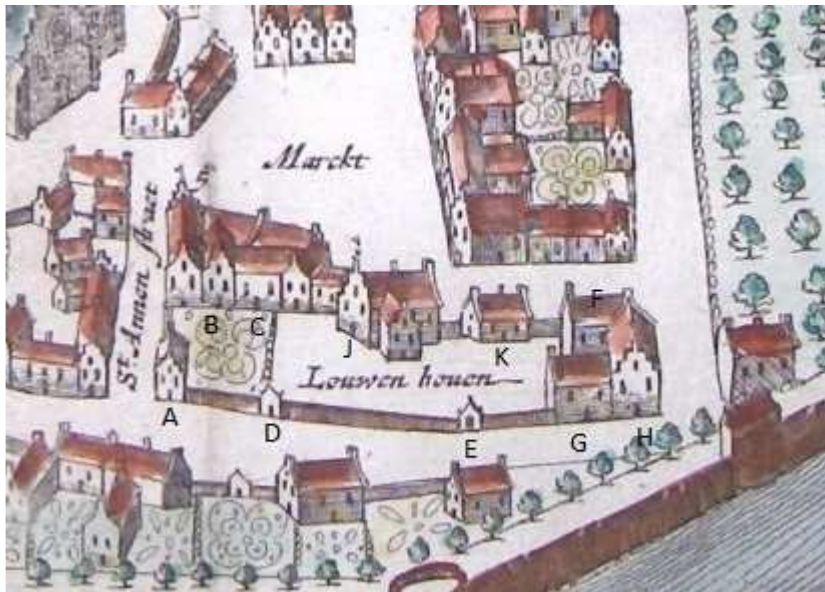
Figuur 5. Opname van de noord- en oostgevel van het pand I 299, dat in 1966 werd afgebroken (bron: Historische Vereniging Oud-Wageningen).

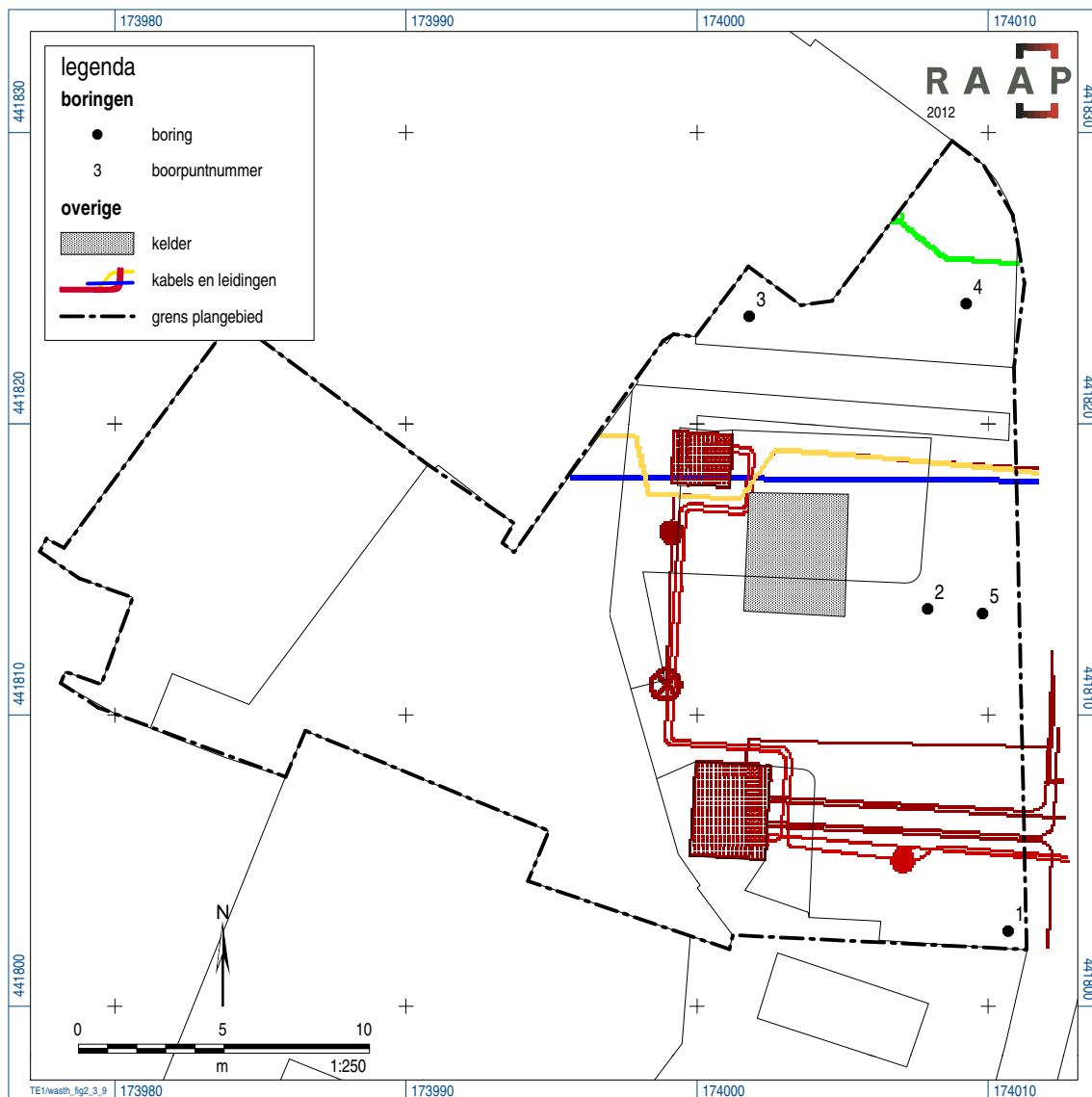
Figuur 6. Bouwtekening in verband met de bouw van een kluis in het pand van de Geldersche Credietvereniging, 1929 (Gemeentearchief Wageningen, bouwdoossiers, inventaris-nr. 32-4).

Figuur 7. 'Louwenhooven en 't schuttershuys te Wageningen 1611', door J. Stellingwerf en J. Berkhuis, 18e eeuw. De tekening laat het aanzien van het huidige stadhuiscomplex vanuit de Boterstraat zien. Met letters zijn de verschillende gebouwen aangegeven (zie ook de figuren 3 en 8).

Figuur 8. Detail van de stadsplattegrond van Wageningen door Nicolaes van Geelkercken (1640). Met letters zijn de verschillende gebouwen aangegeven (zie ook de figuren 3 en 7).

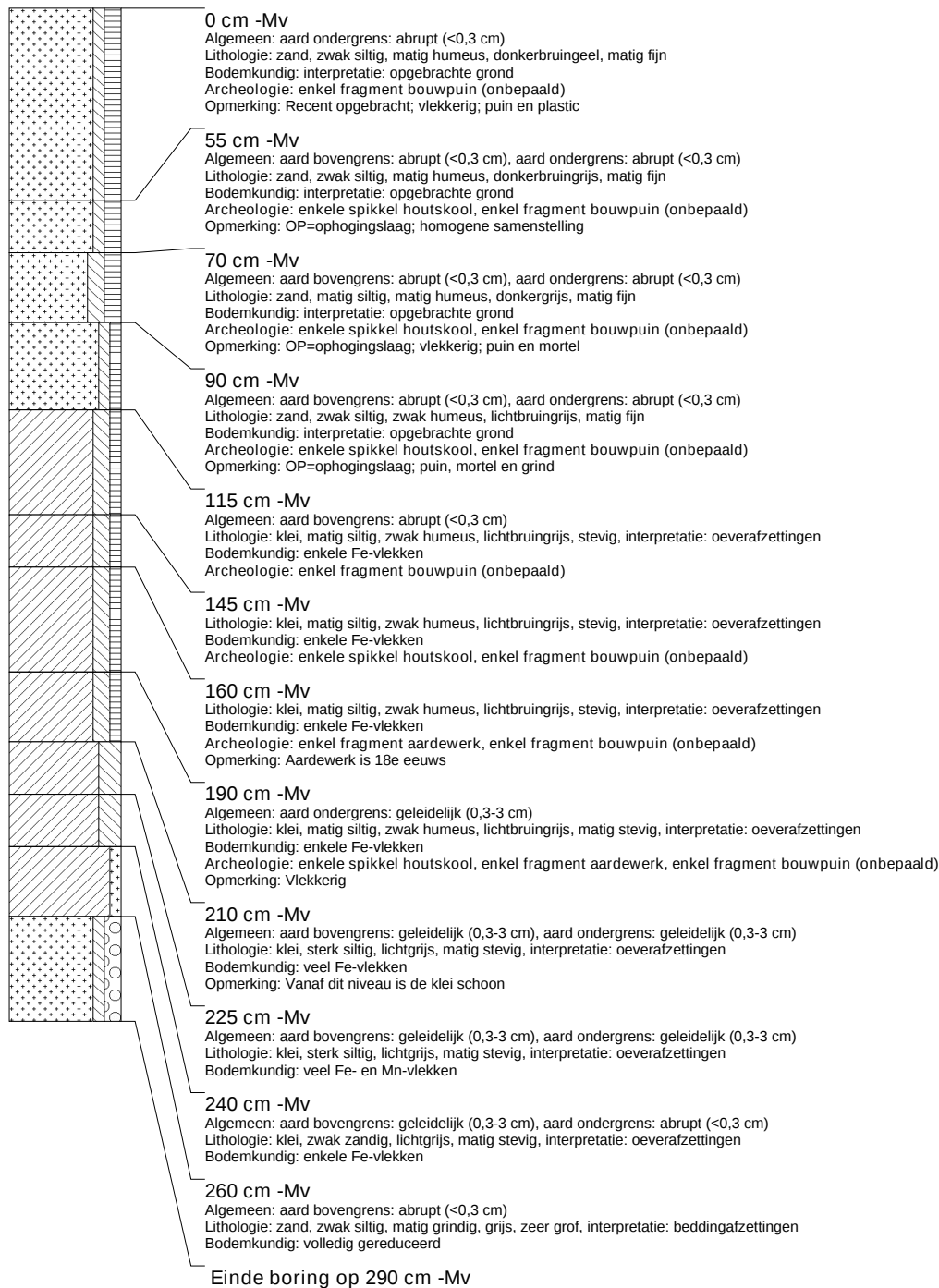
Figuur 9. Boorpuntenkaart met daarop de aanwezige kabels en leidingen en de ligging - bij benadering - van de kelder die is aangelegd voor de bouw van een kluis in 1929.

Geologische perioden				Archeologische perioden				
Tijdvak	Chronozone		Datering	Tijdperk			Datering	
Holoceen	Laat Subatlanticum		1150 na Chr.	Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)				
				Nieuwe tijd	B	1795		
	A				1650			
	Vroeg Subatlanticum				0	Middeleeuwen	Laat	1500
							Vol	1250
							Vroeg	Ottoons
		Karolingisch	900					
		Merovingisch laat	725					
		Merovingisch vroeg	525					
	Romeinse tijd	Laat	450					
		Midden	270					
		Vroeg	70 na Chr.					
Subboreaal		-450 voor Chr.	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.			
				Midden	250			
				Vroeg	500			
				Bronstijd	Laat	800		
					Midden	1100		
					Vroeg	1800		
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000					
		Midden	2850					
		Vroeg	4200					
	Atlanticum		-3700	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300		
					Midden	6450		
					Vroeg	8640		
Pleistoceen	Weichselien	Laat Glaciaal	Late Dryas	11.050				
			Allerød	11.500				
			Vroege Dryas	12.000				
			Bølling	12.500				
		Vroegste Dryas	Laat	Vroegste Dryas	13.500			
		Pleniglaciaal Midden	Laat	Denekamp	30.500			
				Hengelo				
Vroeg Glaciaal	Vroeg	Moershoofd	60.000					
Odderade	Vroeg	Odderade	71.000					
Eemien				114.000				
Saalien II				126.000				
Oostermeer				236.000				
Saalien I				241.000				
Belvédère/Holsteinien				322.000				
Glaciaal x				336.000				
Holsteinien				384.000				
Elsterien				416.000				
				460.000				

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

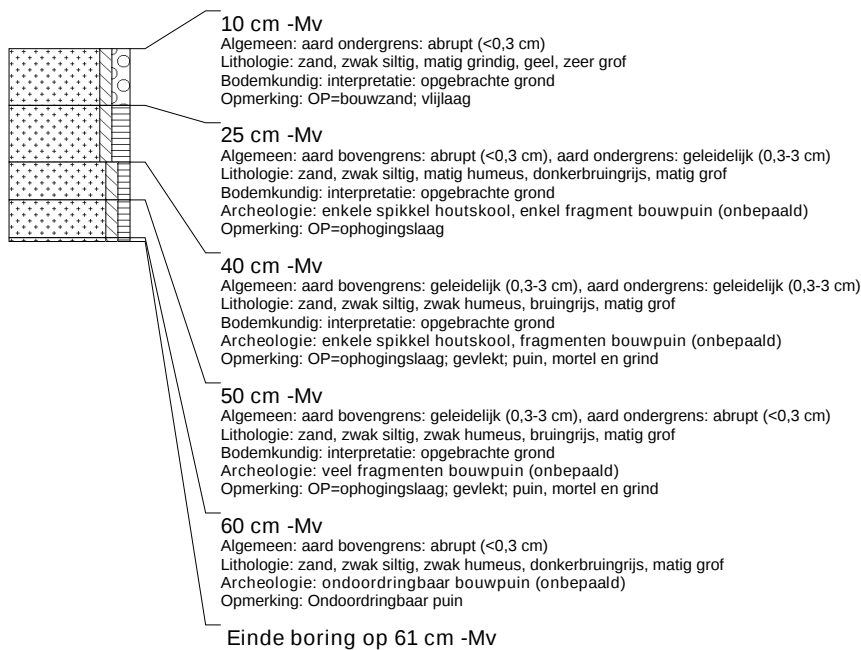
boring: WASTH-1

beschrijver: HR, datum: 8-11-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Wageningen, opdrachtgever: Gemeente Wageningen, uitvoerder: RAAP Oost

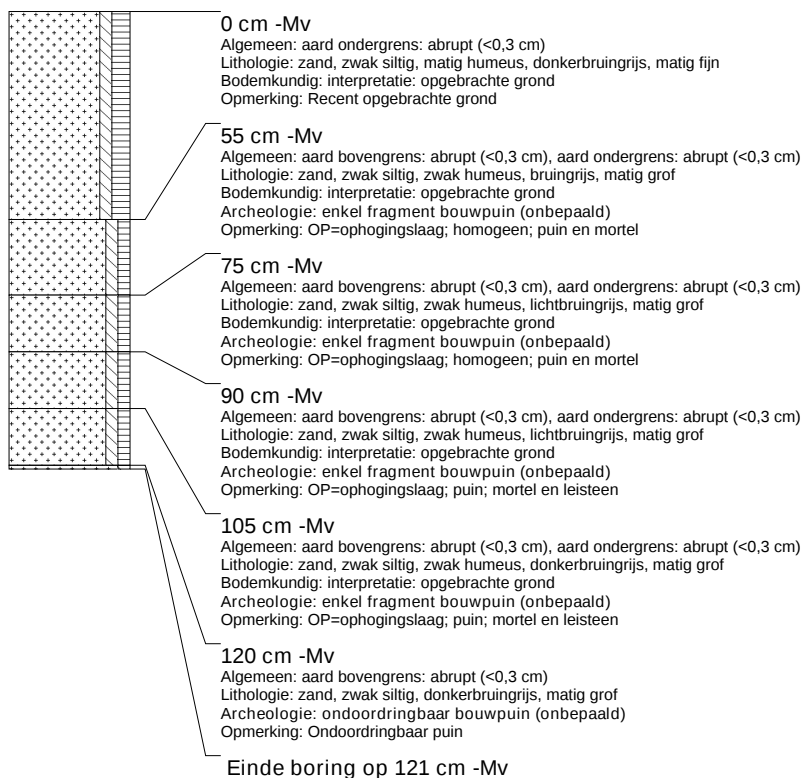
boring: WASTH-2

beschrijver: HR, datum: 8-11-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Wageningen, opdrachtgever: Gemeente Wageningen, uitvoerder: RAAP Oost

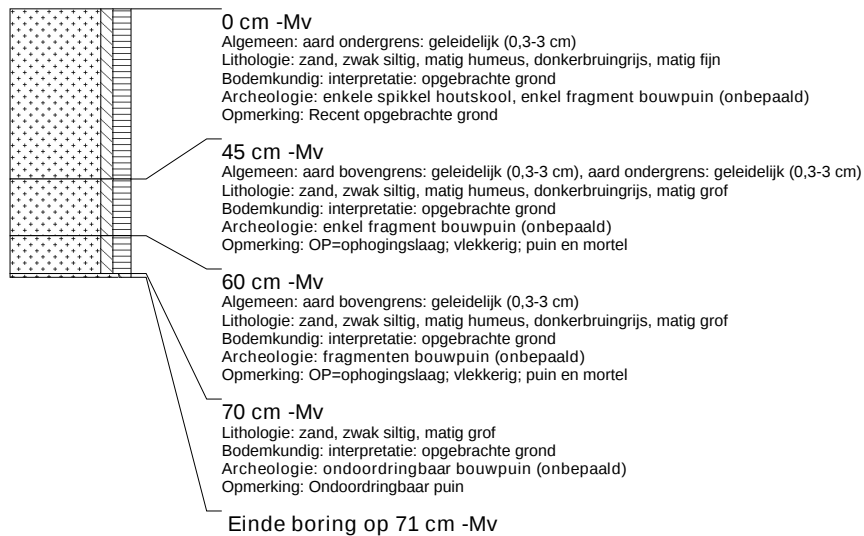
boring: WASTH-3

beschrijver: HR, datum: 8-11-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Wageningen, opdrachtgever: Gemeente Wageningen, uitvoerder: RAAP Oost

boring: WASTH-4

beschrijver: HR, datum: 8-11-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Wageningen, opdrachtgever: Gemeente Wageningen, uitvoerder: RAAP Oost

boring: WASTH-5

beschrijver: HR, datum: 8-11-2012, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Wageningen, opdrachtgever: Gemeente Wageningen, uitvoerder: RAAP Oost

